

С.М. Тарасова (Гродно, Республика Беларусь)

**Межжанровые внутрилитературные модификации
современной белорусской поэмы / Міжжанравыя ўнутрылітаратурныя
мадыфікацыі сучаснай беларускай паэмы**

Аннотация: Статья посвящена рассмотрению экспериментальных форм современной белорусской поэмы, которые зафиксированы в литературе рубежа XX–XXI вв. Автор уделяет внимание жанровым модификациям поэмы, образованным путем контаминации различных жанровых элементов. Рассмотренные примеры являются образцом одного из современных типов синтеза – межжанрового внутрилитературного взаимодействия, которое является результатом проявления Новой литературной ситуации. Автором установлено, что современные белорусские писатели, освобождаясь от закрепленных в поэменной традиции жанровых стереотипов, экспериментируют с каноническими чертами поэмы, творчески изменяя и обогащая ее. В статье рассмотрены примеры поэмы-палиндрома, поэмы-эссе, акрапоэмы, поэмы в прозе, поэмы-додзинси-ремейка и др. Это позволяет рассматривать жанр поэмы как сложную и динамическую систему, которая развивается в русле общелитературных процессов.

Ключевые слова: поэма, автор, жанровые модификации, межжанровое литературное взаимодействие, жанровая трансформация, синтез, лирический, эпический элемент, экспериментальность

S.M. Tarasava (Grodna, Republic of Belarus)

Inter-genre Intra-literary Modifications of the Contemporary Belarusian Poem

Abstract: The article is devoted to the consideration of experimental forms of the modern Belarusian poem, which are recorded in the literature of the turn of the 20th – beginning of the 21st c. The author pays attention to the genre modifications of the poem formed by contamination of various genre elements. The considered examples are of the modern types of synthesis – inter-genre intra-literary interaction, which is the result of the manifestation of a New literary situation. The author has established that modern Belarusian writers, freeing themselves from genre stereotypes fixed in the poetic tradition, experiment with the canonical features of the poem, creatively changing and enriching them. The article presents a palindrome poem, an essay poem, an akrapoema, a prose

poem, a doujinshi remake poem, etc. This allows us to consider the genre of the poem as a complex and dynamic system that develops in line with general literary processes.

Key words: poem, author, genre modifications, inter-genre literary interaction, genre transformation, synthesis, lyrical, epic element, experimentality

Працэс жанравага сінтэзу, міжжанравага ўзаемадзеяння быў заўважаны яшчэ ў творчасці рамантыкаў XIX ст. Пазней у тэорыі літаратуры ўзнікла паняцце жанравай мадыфікацыі як відазмянення ў рамках пэўнага жанру, што выяўлялася ў дынаміцы яго кананічнай формы.

Прычынай узнікнення дадзенай з’явы можа быць аб’ектыўная ўнутраная заканамернасць: ідэі, прадыктаваныя новай эпохай, патрабуюць новых жанравых падыходаў, актуалізацыі іншых жанравых сродкаў, эстэтыкі, паэтыкі, традыцый. Гэта, у сваю чаргу, дыктуе спецыфіку выкарыстання асобных мастацкіх прыёмаў, узятых з іншых жанраў, і абумоўлівае працэсы кантамінацыі разнастайных жанравых элементаў і міжжанравага ўзаемадзеяння.

З’яўленне жанравых мадыфікацый таксама дыктуецца прыкметнымі зменамі ў сферы жанравай сістэмы і выяўляецца ў далейшай дэкананізацыі жанраў, што фіксуецца ў рухомасці паэтыкі мастацкай мадальнасці, тыпе апавядальнасці, дынаміцы.

Суіснаванне і ўзаемадзеянне на мяжы XX–XXI ст. самых розных эстэтычных сістэм непазбежна прыводзіць да размывання іх традыцыйных межаў. Пры гэтым абнаўляюцца мова, стыль, жанравыя прыкметы, паэтыка твораў. Характэрнай адзнакай згаданага працэсу ў сучаснай літаратуры стала з’ява міжжанравасці і поліжанравасці. Кожны жанр мае ўплыў і з боку родаў, і з боку сумежных жанраў, і з боку жанраў, традыцыйна суадносных з іншымі родамі. У выніку адбываюцца жанравыя трансфармацыі. Паказальна, што ў навейшай літаратуры з’явы жанравай дыфузіі назіраюцца не толькі ў формах, якія самі ўнутрана былі арыентаваны на рознаўзроўневых сінтэз (паэма, драма), але ў дастаткова ўстойлівых жанравых сістэмах, кшталту рамана, або ў лірыка-паэтычных жанрах: «В лирике могут сходиться как собственно лирические жанры [...], так и лирические с лироэпическими [...]. Возможны и еще более редкие сочетания разностадиальных жанров, принадлежащих к разным художественным системам – фольклорной и литературной»¹. Як вынік гэтага: многія творы часта не ўпісваюцца ў звыклія жанравыя межы.

Навукоўцы канстатуюць, што працэс жанравага ўзаемадзеяння, які прыкметна ажывіўся напрыканцы XX ст., мае свой працяг і ў грамадска-культурных і літаратурных умовах пачатку XXI ст. Актыўнасці дадзенага працэсу спрыяюць новыя абставіны і новыя адзнакі літаратурнага жыцця.

Заўважна, што на этапе мяжы XX–XXI ст. у беларускай паэме выяўляюцца заканамернасці, характэрныя для літаратурнага працэсу ўцэлым. Ва ўмовах дыфузнага стану сучаснага жанравага поля літаратуры паэма ў дастатковай ступені выявіла сваю рухомасць і адкрытасць структуры, не страціўшы пры гэтым сваіх вызначальных, кананічных жанравых адзнак.

На характэрныя змены ў рэчышчы беларускай паэмы ўказаў даследчык А. Бельскі: «Абнаўленне жанравых структур беларускай паэмы адбывалася пастаянна на

¹ Бройтман С. Теория литературы: Учеб. пособие для студ. филол. фак. высш. учеб. заведений: В 2 т. / Под ред. Н.Д. Тамарченко. Т.2: Бройтман С.Н. Историческая поэтика. М.: Издательский центр «Академия», 2004. .

працягу XX ст. Не выключэннем стаў сучасны этап развіцця беларускай паэзіі і літаратуры ўцэлым. Эстэтычныя пошукі ў межах і на перасячэнні жанру прывялі да змен, ад агульнапрынятага тэарэтычнага падыходу і ўсталяваных канонаў. Творчая практыка пачатку XXI ст. засведчыла пра жанравую дынаміку і трансфармацыю беларускай паэмы, яе жанрава-відавую разнастайнасць»¹.

Суіснаванне ў сучаснай беларускай літаратуры традыцыйнай і авангарднай парадыгмаў даюць падставы вылучыць «традыцыйны» і «авангардны» тып паэмага мыслення.

Шэраг сучасных аўтараў творча рэалізуюць пераважна традыцыйныя парадыгмы і бяруць за арыенцір эстэтычныя набыткі ў жанры паэмы пісьменнікаў-класікаў, якія аддавалі перавагу некананічным жанрам: ліра-эпічнай паэме, лірычнай паэме або драматычнай.

Названыя жанры ўтвараюць своеасаблівы комплекс – класічныя некананічныя або традыцыйныя жанры паэмы. Характэрнай класіфікацыйна-жанравай адзнакай твораў з'яўляецца тое, што іх паэтыка і стыль ўзаемадзейнічаюць на родавым узроўні, выяўляючы тую ці іншую родавую дамінанту.

Другі комплекс утвараюць эксперыментальныя паэмы. Такія творы ўяўляюць своеасаблівы мастацкі эксперымент як у форме, так і ў змесце. Іх спецыфіку вызначаюць не родавыя, а асобныя жанравыя адзнакі, што абумоўліваюць утварэнне своеасаблівай сінтэтычнай формы. У рэчышчы сучаснай эксперыментальнай паэмы можна вылучыць наступную тыпалогію: паэмы, дзе дамінантна выяўлена міжжанравае ўнутрылітаратурнае ўзаемадзеянне і паэмы з дамінантай фальклорна-літаратурнага ўзаемадзеяння.

Такі падзел дазваляе не толькі ўстанавіць спецыфіку кожнага жанравага ўтварэння паэмы, але і вызначыць агульныя тэндэнцыі развіцця паэмы ўцэлым і жанравай сістэмы літаратуры ўвогуле.

У беларускай паэме здаўна выяўляўся патэнцыял міжжанравага ўзаемадзеяння. Асобныя элементы блізкародавых жанраў маглі арганічна спалучацца з уласнапаэмнымі. Працэс утварэння жанравых мадыфікацый назіраецца ў беларускай паэме яшчэ ў пачатку XX ст. Так даследчык паэмы М. Лазарук вылучае сярод твораў Янкі Купалы такія жанравыя разнавіднасці, як паэмы-балады, паэмы-трагедыі («Зімою», «Нікому», «Калека» і інш.). Працэс міжжанравага ўзаемадзеяння праявіў сябе і пазней у творчасці пісьменнікаў 20–30-х гг. XX ст (паэмы У. Дубоўкі, Язэпа Пушчы, У. Жылкі). У 60–70-я гг. XX ст. праявы міжжанравага ўзаемадзеяння былі не частай з'явай, але сінтэзаваныя формы паэмы працягвалі ўзнікаць у творчасці беларускіх аўтараў. У выніку ў беларускай паэме з'явілася форма паэмы-прыпавесці (А. Куляшоў «Цунамі»), паэмы-рэквіема (П. Броўка «Голас сэрца»). Асаблівую актыўнасць у стварэнні жанравых мадыфікацый выявілі аўтары беларускіх паэм на этапе 80–90-х гг. XX ст.

Гэта можна патлумачыць тым, што новыя кардынальныя моманты і зломы лёсу нашага народа» (М. Арочка), выяўленыя ў паэмах тагачасных аўтараў, патрабавалі і новай мастацкай формы

Заўважна, што многія аўтары, у тым ліку В. Аколава, Э. Акулін, В. Жыбуль, М. Мартысевіч, імкнуцца не толькі апісаць новыя з'явы і падзеі, але і перадаць светаўспрыманне чалавека, які стаіць на парозе новага веку, выявіць складаны

¹ Бельскі А. Беларуская паэма пачатку XXI стагоддзя: жанравая дынаміка, тыпалагічны аспект // У ракурсе сучаснага асэнсавання: міжкаф. зб. навук. пр. / МДУ імя А.А. Куляшова. Вып. 7. Магілёў, 2014. С. 98–105.

комплекс супярэчлівых адчуванняў: надзеі і адчаю, страху і веры ў будучыню. У творах узмацняецца суб'ектыўны пачатак, на першы план вылучаецца асабістае светаадчуванне аўтара-наратара.

Несумненна, што гэтае «трывожнае філасафічнае спасціжэнне трагізму ў лёсе народа, чалавека як носьбіта нацыянальнага духу і чалавечнасці» (М. Арочка) і дыктавала адметны характар выяўлення, выкарыстання асаблівых паэтычных сродкаў, прыёмаў, а таксама абумовіла працэсы кантамінацыі жанравых элементаў. Гэта слушна адзначана А. Бельскім пры разглядзе набыткаў беларускай паэмы канца ХХ ст.: «Сучасная беларуская паэма – у значнай ступені жанр сінтэтычны, яна разнастайная сваімі формамі і жанравымі адгалінаваннямі: ліра-эпічная, лірычная, драматычная, ліра-публіцыстычная, ліра-драматычная, лірыка-філасофская і інш.»¹.

Тэкставы аналіз паэм паказвае, што ў жанравай структуры твораў адбываецца ўзаемапранікненне мастацкіх і публіцыстычных элементаў, ажыццяўляецца сінтэз лірычнага і эпічнага пачаткаў, актуалізуюцца духоўныя і фальклорныя жанры ў рамках сучасных апавядальных формаў, узрастае роля аўтара, паслабляецца залежнасць яго ад традыцыйнай мадэлі жанру. Выяўленыя заканамернасці аргументуюць выснову аб *працэсе ўтварэння жанравых мадыфікацый у сучаснай беларускай паэме*.

Даследчык В. Рэдзкін указвае на падобныя тэндэнцыі і ў сучаснай рускай паэме: «Новаторские черты современной поэмы проявляются в поисках жанрово-стилевых структур, создании жанровых форм, которые обусловлены углубленным пониманием художником концепции мира и человека, его заинтересованным отношением к выявлению социальной действительности, новым типом поэта-гражданина. Различные художественные формы, в том числе и жанр, содержат в себе исторически повторяющиеся, типологические черты, но каждый художник в определенном произведении в силу своих творческих возможностей и меры таланта развивает те или иные формы, внося в них нечто новое, своеобразное видение и воплощение окружающего мира, современности»².

Новыя жанравыя разнавіднасці паэмы, у якіх выяўляецца творчая індывідуальнасць мастака, уяўляюць несумненную цікавасць для даследчыкаў. Агляд твораў паэмнага жанру ў беларускай літаратуры 80–90-х гг. ХХ ст. пацвярджае пашырэнне працэсу жанравага эксперыментавання як у творчасці асобных пісьменнікаў, так і ў літаратуры ўцэлым.

Жанравыя эксперыментальныя мадыфікацыі паэмы сталі прыкметнай з'явай у творчай парадыгме Р. Барадуліна, які і ў паэзіі часта здзіўляў чытачоў сваімі жанрава-фармальнымі пошукамі. Паэт досыць часта самастойна вызначаў жанравую адметнасць сваіх паэм. Так «Слухаючы мора» аўтар пазначыў як «хваля-паэма», падкрэсліўшы гэтым адметную інтанацыйна-гукавую інструментарную твора. У паэме сапраўды прыкметнае месца належыць эксперыменту з гукапісам. Паэтычны прыём з паўторам гукаў імітуе шумы воднай стыхіі: на пачатку паэмы паўтор гука р перадае эфект бурнага і неспакойнага мора:

Мора – чарупіна Бога,
якую ў гуморы Усявышні
прыкладвае да вуха,
каб пачуць, як гудзе трывога³.

¹ Бельскі А. Вывучэнне творчасці пісьменнікаў: класікі і сучаснікі ў школе. Мінск, 2005. С. 246.

² Редькин В.А. Русская поэма 1950–1980 гг.: Жанр. Поэтика. Традиции: Монография / В.А. Редькин. Тверь: ТГУ, 2000. 255 с.

³ Барадулін Р. Міласэрнасць плахі: кніга паэзіі. Мінск, 1992. С. 29.

У апошняй страфе паэмы таксама паўтор, але ён сцішаны і спакойны:

Толькі цішыня са скрухаю сам-насам
слухае, як шумяць беспрытульныя думкі
мора¹.

Аднак, паэма Р. Барадуліна не з'яўляецца пейзажнай замалёўкай: згаданыя дэталі воднай прасторы (хвалі, пясок) уключаны ў асацыятыўна складаную вобразна-метафарычную сістэму:

Як камень-лізун карова,
мора языком ад пяску казытлівым
бераг ліжа, жмурачыся
белаброва².

Мора для паэта становіцца аб'ектам паэтычнага сузірання, з ім звязана шмат асацыяцый, далёкіх і блізкіх, успамінаў з вясковага дзяцінства, жыццёвых назіранняў і філасофскіх высноў. Паэма мае страфічную будову, але кожная частка з'яўляецца ўзорам свабоднай паэтычнай формы, больш блізкай да вольнага верша, што таксама дазваляе гаварыць аб яе эксперыментальнасці. Строфы барадулінскай паэмы вылучаюцца афарыстычнасцю і лаканічнасцю выказвання. Адметна, што кожная з іх можа стаць нагодай для філасофскага разважання рэцыпента. У творы выразна праяўляюцца адзнакі, што вельмі блізка суадносяцца з жанрам эсэ – твора, «выражаюцего индивидуальные впечатления и соображения по конкретному поводу или вопросу и заведомо не претендующее на определяющую или исчерпывающую трактовку предмета»³. Натуральна, паэма не губляе і сваіх першасных жанравых адзнак: выяўляе разгорнутае адлюстраванне падзей, пачуццяў, эмоцый, выяўленых праз маштабныя вобразы і шматзначныя сімвалы. Ацэньваючы фармальныя адзнакі паэмы можна абзначыць стварэнне паэтам такой міжжанравай унутрылітаратурнай мадыфікацыі, як паэма-эсэ.

«Смаргонская акадэмія» Р. Барадуліна вызначана пісьменнікам як «наравістая паэма», у якой валадарыць «гулліва-смахавая стыхія». Як твор, які належыць да сатырычнага напрамку, паэма ўжо ўтрымлівае ў сабе рысы сінтэтызму, бо сродкі сатырычнага выяўлення пачынаюць цесна ўзаемадзейнічаць з элементамі іншага абранага аўтарам жанру. Гэту адзнаку дакладна падкрэсліў М. Стральцоў: «Тут, канечне, шмат прасторы для сатыры і гумару, і паэт напоўніцу і бліскача карыстаецца сваімі, створанымі ім жа самім магчымасцямі. Пісаць пра гэту барадулінскую рэч цяжка, яе трэба чытаць, ап'яняючыся рытмам, досціпам, гукапісам, рызыкаўным часта жартам, намёкам, злой філіпікай у блюзнерскім уборы, чытаць, здзіўляючыся невычэрпнай фантазіі аўтара, ягонаму валоданню ладам ды складам скамарошнага, батлечнага раёшніка, дзейства, пераўвасаблення»⁴.

Выкарыстаныя пісьменнікам сродкі сатырычнай тыпізацыі ўражваюць сваёй разнастайнасцю і яркасцю ўвасаблення. Адметная роля належыць гратэску, пры дапамозе якога абмаляваны вобразы паэмы (скамарохі, «навукоўцы»). Асабліва гратэскава апісана ў паэме сцэна абароны дысертацыі з уласцівымі для яе атрыбутамі дыскусіі, банкету і інш. Гратэск набывае адценне карыкатурынасці, калі

¹ Тамсама. С. 32.

² Тамсама. С. 29.

³ Литературная энциклопедия терминов и понятий / Под ред. А.Н. Николюкина. Институт научной информации по общественным наукам РАН. М., 2001. С. 1246–1247.

⁴ Стральцоў М. Ад маладзіка да поўні // Барадулін Р. Выбраныя творы: У 2 т. Т. 1. Мінск, 1984. С. 23.

апісваецца вобраз паэта-лірыка: «Абсмоктвае кожную фразу // Як тлустыя бітлы патлы свае»¹.

Гратэскавасць у паказе вобразаў скамарохаў іншая – камічнае спалучаецца з натуралізмам жыцця, з народна-смахавым бачаннем свету.

Камічнага эфекту і эмацыянальнага ўздзеяння дасягае паэт з дапамогай гіпербал, параўнанняў, эпітэтаў, знарок грубых прастамоўяў, згушчана-сатырычных фарбаў («стаптаўся знізу паляшук, / а зверху вошы з'елі»). Жывяць, узбагачаюць паэтыку і структуру паэмы элементы пародыі, байкі, каламбуры. Парадыйныя элементы прасочваюцца ва ўжо згаданай сцэне абароны, дзе аўтар удала абыгрывае стэрэатыпныя фразы і выразы:

Апаненту даецца слова
(на сэрцах адлега!)
Мы робім правільны вывад
З заслуханага ўсяго,
Калі прызнаем, што шаноўны калега
На гэтай тэме сабаку з'еў...²

Алегарычныя вобразы (мядзведзі, сабакі) ў паэме нагадваюць баечных персанажаў, за якім выразна праглядаецца знаёмы навакольны свет людзей і іх няпростыя ўзаемаадносіны.

Паэма «Смаргонская акадэмія» паводле жанравай прыналежнасці вызначаецца як паэма-фрэска. Стварэнне падобнай формы абумоўлена наяўнасцю шматлікіх жанравых кампанентаў, якія ў сваім мастацкім узаемадзеянні і складаюць адпаведны сінтэзаваны жанр. Гэта яшчэ адзін прыклад міжжанравых унутрылітаратурных мадыфікацый паэмы.

У беларускай літаратуры мяжы стагоддзяў прыкметнае месца займаюць арыгінальныя формы паэмы А. Разанава. Яго творы, па слухным меркаванні А. Івашчанкі, «гэта таксама свайго роду эксперыментальныя формы, для якіх аўтар яшчэ не шукае спецыяльнай жанравай пазнакі, але пэўнае канцэптуальнае аб'яднанне робіцца праз загаловак: «Паэма» плюс назоўнік у родным склоне»³ – «Паэма рыбіны», «Паэма рэха», «Паэма сланечніка».

Е. Лявонава таксама звярнула ўвагу на жанравы бок паэм А. Разанава. Творы, што ўвайшлі ў кнігу «Паляванні ў райскай даліне» – «Паэма пагашаных люстэрак», «Паэма парушанай мяжы», «Паэма чырвоных вяронак», – даследчыца лічыць магчымым вызначаць «і як лірычныя споведзі, і як філасофскія паэмы, і як своеасаблівыя антыутопіі»⁴. Пры гэтым даследчык робіць агаворку: «...постмадэрнісцкія творы маюць характар, у пэўным сэнсе, эклектычны, што ніяк не стасуецца ні з паэмамі, ні з мініяцюрамі А. Разанава...»⁵.

Зважаючы на назву твораў А. Разанава «Рагвалод», «Усяслаў Чарадзей» і на заяўленую гістарычнасць, паэмы можна б было аднесці да адной з жанравых разнавіднасцей гістарычных паэм – паэмы-біяграфіі ці гісторыка-філасофскай паэмы. Але абедзве разнавіднасці, як правіла, будуецца на сюжэтна-падзейнай аснове, і таму патрабуюць значна большай ступені апавядальнасці, чым гэта

¹ Барадулін Р. Збор твораў: У 5 т. Т. 3: Паэмы. Вершы. Мінск, 1999. С. 191.

² Тамсама. С. 101.

³ Івашчанка А. Паэтыка Алеся Разанава: між медытацыяй і рацыяй: манаграфія. Мінск: БНТУ, 2008. С. 49.

⁴ Лявонава Е. «Паэзія не хлеб надзённы, але – надзейны»: Алесь Разанаў і постмадэрнізм // Роднае слова. 1998. № 6. С. 43.

⁵ Тамсама. С. 44.

ўласціва паэмам А. Разанава. З гісторыка-філасофскай паэмай творы збліжаюцца імкненнем аўтара да «спасціжэння філасофіі гісторыі і сувязі часоў, асэнсавання месца і ролі асобы ў гістарычным працэсе...»¹. У той жа час відавочна, што А. Разанаў у паэмах «Рагвалод», «Усяслаў Чарадзей» не проста спяшаецца падаць гістарычную інфармацыю, а ставіць перад сабой больш складаную задачу: узнавіць не аб'ектыўную рэальнасць, а рэальнасць іншага роду – унутраныя інтуітыўныя працэсы «Я»-суб'екта, носьбіта думкі. Яго канцэпцыя быцця сусвету і чалавека ў ім у значнай меры пераважае над аб'ектыўным паказам падзей жыцця славытых герояў – князёў Рагвалода і Усяслава, а эпизоды іх біяграфіі з'яўляюцца толькі элементамі плыні разважанняў «Я»-суб'екта.

Несумненна, сфармуляваная пісьменнікам задача і вызначыла спецыфіку жанравай формы твораў. Нягледзячы на тое, што ў іх назвах паняцце «паэма» не ўжыта, сумнення ў іх жанравай прыналежнасці няма. Тут прысутнічаюць такія адзнакі паэмнага жанру, як дастаткова вялікі аб'ём тэксту, вершаваная форма, выяўленне поліфанічнай, складанай дынамікі пачуццяў, настрояў, думак. І ў той жа час паэмы А. Разанава з'яўляюцца узорам спецыфічнай унутрылітаратурнай жанравай мадыфікацыі. Вызначыць яе адметнасць магчыма, звярнуўшыся да разгляду некааторых жанраўтваральных адзнак.

Адным з важных жанраўтваральных элементаў твора з'яўляецца канфлікт. Як сведчаць назіранні, у паэмах А. Разанава свая спецыфіка і нюансоўка канфлікту.

У тэорыі літаратуры тэрмін «канфлікт» абазначае супярэчнасць, сутыкненне (калізія) паміж выяўленымі ў творы групамі дзеючых асоб, героем і грамадствам, проціборства характараў, ідэй, настрояў»². Але такога роду канфлікт больш адпавядае кананічнай паэме. У творах паэмнага жанру А. Разанава «Рагвалод» і «Усяслаў Чарадзей» такога канфлікту не назіраецца, бо аўтар акцэнтуюе ўвагу не на гістарычных калізіях, а на тым, што можа быць успрынята як нейкая пазачасавая дамінанта пэўнай чалавечай свядомасці. Канфлікт трэба шукаць ва ўнутраным свеце «Я»-суб'екта, у яго адносінах да рэчаіснасці. Для перадачы рухомай чалавечай думкі, якая «імкнецца агарнуць сабой увесь Сусвет»³, аўтар мадэлюе сітуацыю канфліктнага светаадчування асобы, у якой судакранаюцца разуменне зямнога жыцця чалавека і спасціжэнне вечнасці.

Неабходна падкрэсліць, што ў арганізацыі мастацкага свету такога твора важную ролю адыгрывае не сюжэт, а кампазіцыя, у якой першаснае значэнне і цэласнае выяўленне мае ідэйна-эмацыйны настрой героя, наратара, выразніка аўтарскай пазіцыі.

Названыя паэмы А. Разанава складаюцца з асобных фрагментаў-частак (у паэме «Рагвалод» іх – 14, у паэме «Усяслаў Чарадзей» – 81). Яны аказваюцца рознымі па форме і аб'ёме, але пазначаны ўнутраным адзінствам. Тэматычную цэласнасць забяспечвае «Я»-суб'ект, наратар, які ацэньвае, аналізуе, успамінае. Яго пачуцці і перажыванні раскрываюцца ў суаднесенасці з той сістэмай каштоўнасцей, якія з'яўляюцца агульнапрынятымі для ўсёй людскай супольнасці. Медытатыўныя адступленні спалучаюцца з апавядальнымі элементамі, паміж якімі няма строгіх межаў. Напрыклад, у паэме «Рагвалод»:

¹ Кісліцына Г. Алесь Разанаў: праблема мастацкай свядомасці. Мінск: Беларуская навука, 1997. С. 135.

² Лазарук М.А., Ленсу А.Я. Слоўнік літаратуразнаўчых тэрмінаў. Мінск, 1996. С. 117.

³ Ваішчанка А.С. Паэтыка Алесь Разанава: між медытацый і рацыяй: манаграфія / Нав. рэд. М.А. Тычына. Мінск: БНТУ, 2008. С. 110.

Магчымасць
пярэчыць магчымасці
і брат – брату.

І тое, што настае,
вышэй і важней за тое,
што ўжо настала.

Але табе з дзвюх магчымасцяў
трэба
выбраць адну
і з двух
аддаць аднаму перавагу.¹
ці ў паэме «Усяслаў Чарадзей»:
Уклаў у Сафію
Сваю душу,
І калі
Звоняць званы,
Дзе б ні быў,
Усё роўна чуеш.

У намаганнях і ў спробах
Жыццё
Набывае ўсё больш аблічча,
Што даспадобы
Яму самому².

Так канкрэтны факт жыцця героя, пераасэнсаваны і пераствораны эстэтыкай і творчай аўтарскай свядомасцю набывае новы змест, становіцца фактам-сімвалам, фактам-легендай.

Думаецца, што і заяўленыя аўтарам у назве паэм імёны герояў «Рагвалод», «Усяслаў» можна лічыць ключавымі словамі-сімваламі, якія «з'яўляюцца зыходнымі пунктамі тэкстаўтварэння»³.

Заўважана, што вобразы і матывы, заяўленыя пісьменнікам у папярэдніх творах паэмнага жанру, маюць працяг і развіццё ў наступных. Лейтматывам, які пранізвае паэмы А. Разанава, з'яўляецца дарога, шлях: Вобраз-матыў шляху адзін з дамінуючых і сэнсаваёмістых у творчасці А. Разанава. Важнае ідэйнае напаўненне ён мае і ў паэме «Рагвалод»:

Плыў у наступнасць –
да Кіева і да самога
Цар-горада –
і ўзрушаў прастору крывіцкай гаворкаю,

а цяпер
мусіш ісці і высільвацца,
і цягнуць
волакам човен...⁴

¹ Разанаў А. Каб мелі шчасце ўваскрэсці і лётаць: паэмы. Мінск: Логвінаў, 2006. С. 82.

² Разанаў А. Каб мелі шчасце ўваскрэсці і лётаць: паэмы. С. 103.

³ Вітка В. Традыцыя, пошук, эксперымент: Слова ў вершы. Артыкул першы // Літаратура і мастацтва. 1984. 27 студзеня. С. 5.

⁴ Разанаў А. Каб мелі шчасце ўваскрэсці і лётаць: паэмы. С. 85.

Дарога, шлях у паэмах, як і ва ўсёй мастацкай сістэме А. Разанава выступаюць метафарамі чалавечага жыцця з непрадбачанымі сустрэчамі, нечаканымі паворотамі лёсу. У паэме «Усяслаў Чарадзеі» сустракаем падобны матыў:

Накрэсліваюць шляхі
У кнізе свайго жыцця
Свае думныя ўзоры¹.

Але ў іншым выпадку прамаўляецца:

Чалавек –
Гэта шлях,
Які трэба прайсці,
Магчымасць,
Якую трэба ўвасобіць?!²

Тут вобраз шляху ўспрымаецца як «вобраз чалавечага развіцця, у якім адлюстравана бясконцасць самога чалавека»³. Для таго, каб стварыць мастацкую карціну жыцця Сусвету, паэт карыстаецца цэлай групай скразных вобразаў і матываў: сну, стралы, рэха і інш. Яны пераплятаюцца, набываюць шырыню, выяўляючы неаслабны драматызм быцця асобы ў часе і прасторы.

Такім чынам, паэмы А. Разанава «Рагвалод» і «Усяслаў Чарадзеі» сведчаць пра майстэрства пісьменніка ўдала сінтэзаваць класічныя элементы (зварот да знакавых асоб гісторыі, выяўленне выключных момантаў жыцця) і новыя мастацкія прыёмы, суадносныя з жанрам сучаснай паэмы (эклектычнасць, асацыятыўнасць, шматзначная сімволіка). Ён стварае сваю паэму, свой жанр. Улічыўшы спецыфіку выяўлення гістарычных рэалій і асоб у названых творах А. Разанава, іх можна разглядаць як узор сімволіка-філасофскай паэмы, як яшчэ адзін арыгінальны вяртынт унутрылітаратурнай жанравай мадыфікацыі.

У творцаў маладзейшага пакалення таксама выяўлена неаслабнае імкненне да ідэйна-эстэтычнага і фармальна-выяўленчага пошуку, што ўплывае на жанравую трансфармацыю паэмы. Пры гэтым становіцца відавочным жаданне аўтараў творча рэалізаваць жанравы патэнцыял паэмы і родавую разнастайнасць літаратуры.

У кнігу Э. Акуліна «Крыло анёла» ўключана паэма «Шлях да Радзімы», жанр якой аўтар вызначыў як акрапаэма. Гэта своеасаблівы жанравы ўнутрылітаратурны гібрыд, які сінтэзуе ў сабе характэрныя рысы акраверша, паэмы і вянка санетаў. Твор прысвечаны М. Багдановічу. Яго вядомы санет «Паміж пяскоў егіпецкай зямлі...» з'яўляецца магістралам у вянку санетаў. Кожны санет пачынаецца Багдановічавым радком, тэму якога далей развівае аўтар. У эксперыментальнай форме захаваны і ўласна паэмныя жанравыя адзнакі: ідэйна-змястоўную аснову твора складаюць разгорнутыя ў часе разважанні лірычнага героя. Аўтарская думка сканцэнтравана ў шматзначных вобразах-сімвалах (груганы, цемра, званы, васілёк). У сінтэзаванай форме паэмы рэалізуецца думка пра гістарычныя і духоўныя выпрабаванні беларускага народа на шляху да ўсведамлення ім сваёй нацыянальнай годнасці.

Сваю сінтэзаваную форму паэмы прапанаваў паэт В. Жыбуль, стварыўшы форму паэмы-паліндрома «Рогі гор», «Кацёл клёцак», «Палігон ног і лап». Творы пабудаваны на гульні слоў, кожны радок у іх чытаецца злева направа і справа налева, пры гэтым аўтар імкнецца захаваць і сюжэтнае адзінства. Больш за тое, паэма

¹ Разанаў А. Каб мелі шчасце ўваскрашаць і лётаць: паэмы. С. 98.

² Разанаў А. Каб мелі шчасце ўваскрашаць і лётаць: паэмы. С. 110.

³ Адамовіч Г. В глыбь образа // Неман. 1982. №12. С. 160.

«Кацёл клёцак» дастаткова вялікая па аб'ёме, але лексічна-гукавы рух стварае адмысловую упарадкаванасць. Паэмы розныя па аб'ёме, але ў іх дакладна праявіліся характэрныя жанравыя адзнакі. Так у аснове паэм дакладнае пазнаецца разгорнуты сюжэт. Напрыклад, сюжэтам у паэме «Кацёл клёцак» становяцца гастранамічныя сітуацыі, у якіх задзейнічаны шматлікія героі-персанажы. У паэме знаходзіцца месца аўтарскім адступленням і лаканічным каментарам. Дынамічнасцю сюжэта вылучаецца і паэма «Палігон ног і лап». Творы адрознівае асаблівы моўны стыль, насычаны метафарамі («тэмп мэт», «лёсы сёл»), элементамі паэтычнага сінтаксісу («а гаду – самасуд, ага?»). Мастацкае спалучэнне разнажанравых элементаў засведчыла ўнікальныя магчымасці паэмы шматсэнсава і глыбінна выяўляць аўтарскае светабачанне.

Арыгінальнай эксперыментальнай спробай стварыць яшчэ адну ўнутрылітаратурную жанравую мадыфікацыю паэмы можна назваць твор А. Бязлепкінай «Такі час», пазначаны як паэма ў манавершах:

I. Мы ўсе калісь гулялі ў партызан...

II. Я – у дзяцінстве, у юнацтве – вы.

III. Вы не паспелі вылезці з акапа...

IV. Кантузія. Здаецца, назаўсёды.

V. Я людзям раскажу, што вы былі героем!

VI. Дванаццаць подзвігаў. А мо яшчэ прыдумаць?¹

Аўтар артыкула «Манаверш у сусветнай і беларускай літаратуры» В. Жыбуль выказвае сумненне наконт правамоцнасці такога абазначэння: «Аднак ці ўсе радкі-разьдзелы «паэмы» з'яўляюцца манавершамі? Ці ўсе яны ёсць закончанымі выслоўямі? Асабліва спрэчным выглядае другі радок, калі толькі не разумець яго як «Я [у гэты момант знаходжуся] у дзяцінстве (у стане дзяцінства), у юнацтве (у стане юнацтва) – вы»². Але ж заўвага датычыць не фармальнай з'явы – паэма ў вершы, а самой вершаванай формы. Відавочна, мы маем узор жанравай мадыфікацыі, прасутнасць якой выказаўся расійскі даследчык Дз. Кузьмін: «Художественный эффект в большинстве подобных текстов возникает за счет напряжения между предьявленной стихотворной миниатюрой и концептом большого жанра: содержание единственной фразы полагается эквивалентным содержанию крупного произведения, объемный текст присутствует в миниатюре в «свернутом» виде»³.

Бясспрэчна, у асобных выпадках яўна бачыцца жаданне аўтараў творча, эстэтычна індывідуалізаваць жанр. Прыведзеныя прыклады з'яўляюцца праявамі ўнутрылітаратурных эксперыментаў, жанравага сінкрэтызму, у якім праз жанравыя абазначэнні пісьменнікаў выяўляецца адметнасць аўтарскай эстэтыкі і паэтыкі, напрамкі жанравых пошукаў.

На мяжы стагоддзяў у паэзіі дакладна абазначылася тэндэнцыя да празаізацыі тэксту. Закрануў гэты працэс і паэмны жанр. Сінтэз лірычных і эпічных адзнак абумовіў своеасаблівую форму, якая дэманструе актыўнае ўзаемадзеянне паэмы з жанрамі прозы – апавяданнем, навэлай. Так, у 90-я гг. XX ст. ў літаратуры праявіла сябе асобая разнавіднасць – *паэма ў прозе*, прыклад якой даў у сваёй кнізе «Ахвярны дом» Я. Сіпакоў, па-мастацку асэнсаваўшы ў творах трагедыі розных

¹ Бязлепкіна А. Такі час: паэма ў манавершах // Роднае слова. 2006. № 5. С. 29.

² Жыбуль В. Манаверш ва ўсясветнай і беларускай літаратуры: baj.by/belkalehium/lekcyji/litaratura/zhybul09.htm (дата звароту: 18.02.2014).

³ Кузьмін Д.В. Жанр в русском моностихе // Жанрологический сборник. Вып. 1. Елец: ЕГУ имени И.А. Бунина, 2004. С. 102.

народаў: землятрус у Арменіі (паэма «Ахвярны дом»), чарнобыльскую катастрофу (паэма «Одзіум») і інш.

Працэс абнаўлення традыцыйных жанравых форм мае свой працяг і ў творчасці беларускіх пісьменнікаў пачатку XXI ст. На новым этапе развіцця літаратуры менавіта ў жанравых мадыфікацыях паэмы ярка праявіла сябе паэтыка постмадэрнізма з яе нявызначанасцю, прыёмамі гульні, стылёвым сінкрэтызмам. Такім чынам аўтары імкнуцца пашырыць сэнсавае поле тэкста, дэманструюць творчую разняволенасць, пошук новых форм мастацкага самавыяўлення.

Прыкладам жанравага сінтэзу на сучасным этапе з'яўляецца і драматычная паэма. Яна выявіла дзве адметныя тэндэнцыі, якія даследчыкі называюць «тэатралізацыя» (узаемадзеянне літаратурных жанраў і форм тэатральнага мастацтва) і «драматызацыя» (узаемадзеянне лірычных, драматычных, эпічных жанраў), якія часта выступаюць у цесным узаемадзеянні. Цікавай ў жанравых адносінах з'яўляецца паэма В. Аколавай «Нарачанскія песні любові», пра якую даследчык А. Бельскі зазначае, «гэтая рэч можа разглядацца як паэтычна-музычна-сцэнічны твор»¹.

Адметнай з'явай у сучаснай беларускай літаратуры стала яшчэ адна паэма В. Аколавай «Палачанка Ірэна або вяртанне Скарыны». Па аўтарскім вызначэнні, гэта фантастычная паэма-п'еса. Такім чынам, у творы паяднаны элементы некалькіх самастойных жанравых форм. Аўтар пабудавала паэму ў выглядзе драматызаванай казкі-фантасмагоры. На спакутаную ад працяглага ўладарства карліка-вядзьмара полацкую зямлю прылятаюць марсіяне-прышэльцы, каб вызваліць з палону зачараваную ведзьмаром палачанку Ірэну. Але перамагчы ўсталяванае зло няпроста, і толькі вярнуцца з далёкага небыцця Еўфрасіння і Скарына ратуець радзіму ад жорсткага і ганебнага валадарства. Твор насычаны вялікай колькасцю персанажаў, аўтар падае разгорнутыя і падрабязныя рэмаркі. Нягледзячы на тое, што ў творы пазначаны час і месца дзеяння – 1690 г., Полацк, у паэме дамінуе ўмоўнасць і сімволіка. Аўтарская пазіцыя рэалізуецца праз гістарычны каларыт, філасофска-абагулены маналогі герояў, праз сістэму ўмоўных вобразаў. У творы захавана вершаваная форма і дыялогавая будова. Сінтэзаваная форма паэмы В. Аколавай дакладна выяўляе схільнасць аўтара да жанравага эксперыменту.

Дастаткова адметным узорам міжжанравага ўзаемадзеяння можна лічыць *паэму-казанне* У. Завальнюка «Так хацеў Бог!», якая прадстаўляе мастацкую форму, у якой назіраецца не толькі ўзаемадзеянне двух родавых сістэм: эпікі і лірыкі, але і міжжанравы сінтэз. У творы па-мастацку ўзаемадзейнічаюць уласнапаэмныя адзнакі (сюжэтнасць, эматыўнасць) з іншымі жанравымі элементамі, што бяруць выток з духоўнай літаратуры.

Жанр казання суадносіцца з прапаведніцкай літаратурай Старажытнай Русі і характарызуецца павучальнасцю, урачыстай інтанацыяй, гэта «паэтычны зварот, выступленне з выпадку нейкай важнай падзеі»².

Паэма У. Завальнюка прысвечана гісторыі Касцёла Святога Сымона і Святой Алены, беларускай святыні і архітэктурнага помніка пачатку XX ст. Таксама ў творы паэтызуецца асоба яго фундатара і заснавальніка Эдварда Вайніловіча. Аднак у паэме побач з эпічным апавяданнем, па-паэмнаму лаканічным, пункцірным, прыкметна выяўляецца ланцужок эмацыянальных разважанняў пісьменніка, роздум пра Бога і Божае наканаванне, пра лёс чалавека як промысел Божы. Такім чынам у паэму ўводзяцца элементы адпаведных праваслаўнай культуры і мысленню:

¹ Бельскі А. Галасы і вобразы: літ.-крыт. артыкулы. Мінск, 2008. С. 271.

² Рагойша В. Верш. Паэзія: энцыклапедычны даведнік. Мінск, 2020. С. 432.

адзнакі малітвы, павучання, жыцця і інш. Аўтар пашырае рамкі класічнай паэмы за кошт міфалагізацыі, умоўнасці, удалага спалучэння канкрэтна-гістарычнага з абстрактна-сімвалічным.

Новы ўзор эксперыментальнай паэмы прадстаўлены калектывам аўтараў, каардынатарам сярод якіх выступіў пісьменнік Юрась Нераток. Іх твор «Буслан і Жабміла» ўяўляе сабой тэкст, які склаўся шасцю асобамі ў выніку іх смс-перапіскі. Такім чынам, паводле першаснага жанравага вызначэння, гэта калектыўная электронная паэма. Аднак у артыкуле Т. Барысюк «Калектыўныя смс- і e-mail-праекты (дзённік «Рэцэпт Ад Песімізму» і паэма «Буслан і Жабміла») як ідэйна-жанравы феномен» указваецца больш дакладная жанравая форма твора - **паэма-додзінсі-рэмэйк**. Па сведчанні аўтара артыкула, калектыўны твор беларускіх аўтараў прэтэндуе на прызнанне ідэйна-жанравага феномена, бо ў ім спалучаецца паэмная форма («аб'ём твора, ліра-эпічнае напаўненне»), алюзіі на творы вядомых беларускіх і рускіх аўтараў, адзнакі японскага додзінсі («спалучаюцца мілосная рамантыка, прыгоды і містыка»), пазнаюцца элементы беларускага казачнага эпасу.

Такім чынам, аб'ектыўныя заканамернасці развіцця літаратуры перыяду ХХ – пач. ХХІ стаг., а таксама суб'ектыўныя фактары прадвызначылі ўзнікненне новых жанравых мадыфікацый паэмы, якія правамоцна назваць эксперыментальнымі. Такія творы выключаюць традыцыйна разгорнуты сюжэт, утрымліваюць яркую вобразнасць, метафарычнасць, ужыванне творчых прыёмаў, характэрных для іншых жанраў. Вынікам міжжанравага літаратурнага ўзаемадзеяння варта прызнаць з'яўленне паэмы-паліндрома, паэмы-эсэ, акрапаэмы, паэмы ў прозе, паэмы-казання, паэмы-додзінсі-рэмэйка і інш. Адметнымі ўласцівасцямі такога тыпу твораў становяцца літаратурная гульня, эклектычнасць паэтычнай тканіны, асацыятыўнасць, умоўна-сімвалічны характар вобразнай сістэмы.

Устаноўлена: узоры паэм беларускіх аўтараў, утвораных шляхам міжжанравага ўнутрылітаратурнага сінтэзу, якія прадстаўляюць эксперыментальную разнавіднасць сучаснай паэмы, нязменна ўтрымліваюць рысы канона – сюжэтную канцэптуальнасць, пафаснае выяўленне аўтарскай пазіцыі. Рэалізацыя прыёмаў сумежных жанраў, іх удалы мастацкі сінтэз дапаўняе і ўзбагачае паэтыку паэмы разнастайнымі прыёмамі ўмоўных і экспрэсіўных сродкаў выяўлення. Відавая разнастайнасць твораў сучасных беларускіх пісьменнікаў дазваляе разглядаць жанр паэмы як складаную і дынамічную сістэму, якая працягвае сваё развіццё.

ЛІТАРАТУРА

Адамовіч Г. В глыбь образа // Неман. 1982. № 12. С. 151–153.

Барадулін Р. Міласэрнасць плахі: кніга паэзіі. Мінск, 1992. 301 с.

Барадулін Р. Збор твораў: У 5 т. Т. 3: Паэмы. Вершы. Мінск, 1999. 333 с.

Бельскі А. Вывучэнне творчасці пісьменнікаў: класікі і сучаснікі ў школе. Мінск, 2005. 352 с.

Бельскі А. Галасы і вобразы: літ.-крыт. артыкулы. Мінск, 2008. 288 с.

Бельскі А. Беларуская паэма пачатку ХХІ стагоддзя: жанравая дынаміка, тыпалагічны аспект // У ракурсе сучаснага асэнсавання: міжжаф. зб. навук. пр. / МДУ імя А.А. Куляшова. Вып. 7. Магілёў, 2014. С. 98–105.

Теория литературы: Учеб. пособие для студ. филол. фак. высш. учеб. заведений: В 2 т. / Под ред. Н.Д.Тамарченко. Т.2: Бройтман С.Н. Историческая поэтика. М.: Издательский центр «Академия», 2004. 368 с.

- Бязлепкіна А.* Такі час: паэма ў манавершах // Роднае слова. 2006. № 5. С. 29.
- Вітка В.* Традыцыя, пошук, эксперымент: Слова ў вершы. Артыкул першы // Літаратура і мастацтва. 1984. 27 студзеня. С. 5.
- Жыбуль В.* Манаверш ва ўсясветнай і беларускай літаратуры: [baj.by/ belkalehium/lekcyji/litaratura/zhybul09.htm](http://baj.by/belkalehium/lekcyji/litaratura/zhybul09.htm) (дата звароту: 18.02.2014).
- Івашчанка А.* Паэтыка Алесь Разанава: між медытацыяй і рацыяй: манаграфія. Мінск: БНТУ, 2008. 144 с.
- Кісліцына Г.* Алесь Разанаў: праблема мастацкай свядомасці. Мінск: Беларуская навука, 1997. 141 с.
- Кузьмін Д.В.* Жанр в русском моностихе // Жанрологический сборник. Вып. 1. Елец: ЕГУ имени И.А. Бунина, 2004. С. 100–106.
- Лазарук М.А., Ленсу А.Я.* Слоўнік літаратуразнаўчых тэрмінаў. Мінск, 1996. 191 с.
- Літаратурная энцыклапедыя тэрмінаў і паняццяў / Под ред. А.Н. Николукина; ИНИОН РАН. М., 2001. 1600 стб.
- Лявонава Е.* «Паэзія не хлеб надзённы, але – надзейны»: Алесь Разанаў і постмадэрнізм // Роднае слова. 1998. № 6. С. 39–48.
- Рагойша В.* Верш. Паэзія: энцыклапедычны даведнік. Мінск, 2020. 472 с.
- Разанаў А.* Каб мелі шчасце ўваскрашаць і лётаць: паэмы. Мінск: Логвінаў, 2006. 168 с.
- Редькин В.А.* Русская поэма 1950–1980 гг.: Жанр. Поэтика. Традиции: Монография. Тверь: ТГУ, 2000. 255 с.
- Стральцоў М.* Ад маладзіка да поўні // Барадулін Р. Выбраныя творы: У 2 т. Т. 1. Мінск, 1984. 415 с.

REFERENCES

- Adamovich G. Into the Depths of the Image. *Neman*. 1982. No 12, pp. 151–153.
- Borodulin R. (1992) *Mercy of the Scaffold: A book of Poetry*. Minsk. 301 p.
- Borodulin R. *Collected Works: In 5 vols. Vol. 3: Poems. Verses*. Minsk. 1999. 333 p.
- Belsky A. (2005) *Studying the Creativity of Writers: Classics and Contemporaries at School*. Minsk. 352 p.
- Belsky A. (2008) *Voices and Images: Literary-critical articles*. Minsk. 288 p.
- Belsky A. The Belarusian Poem of the beginning of the 21st century: Genre Dynamics, Typological Aspect. In: *In the Perspective of Modern Understanding: interdep. coll. of scientific articles / Mogilev University named after A.A. Kuleshov. Issue 7. Mogilev. 2014, pp. 98–105.*
- Theory of Literature: In 2 vols. / Ed. by N.D. Tamarchenko. Vol. 2: Broitman S.N. Historical Poetics*. Moscow. Publishing Center “Academy”, 2004. 368 p.
- Bezlepkina A. Such a Time: Monostich Poem. *Rodnoe Slovo*. 2006. No 5, p. 29.
- Vitko V. Tradition, Search, Experiment: Words in a Poem. The first article. *Literatura i Iskustvo*. 1984. January 27, p. 5.
- Zhibul V. Monostich in World and Belarusian Literature: [baj.by / belkalehium/lekcyji/litaratura/zhybul09.htm](http://baj.by/belkalehium/lekcyji/litaratura/zhybul09.htm) (date accessed: 02.18.2014).
- Ivashchenko A. (2008) *Poetics of Ales Ryazanov: Between Meditation and Reason: Monograph*. Minsk. Belarusian National Technical University Press. 144 p.
- Kislitsyna G. (1997) *Ales Ryazanov: The Problem of Artistic Consciousness*. Minsk. Belorusskaya Nauka Publ. 141 p.

Kuzmin D. Genre in the Russian Monostich. In: Genre Collection. Issue 1. Yelets. I.A. Bunin Yelets State University. 2004, pp. 100–106.

Lazaruk M., Lensu A. (1996) Dictionary of Literary Terms. Minsk. 191 p.

Literary Encyclopedia of Terms and Concepts / Ed. by A.N. Nikolyukin; Institute of Scientific Information on Social Sciences RAS. Moscow. 2001. 1600 p.

Leonova E. “Poetry is not daily bread, but reliable”: Ales Ryazanov and Postmodernism. *Rodnoe Slovo*. 1998. No 6. pp. 39–48.

Ragoisha V. (2020) Verse. Poetry: An Encyclopedic Reference. Minsk. 472 p.

Ryazanov A. (1995) To Have the Happiness to Resurrect and Fly: Poems. Minsk. Logvinov Publ. 287 p.

Redkin V. (2000) Russian Poem of 1950–1980: Genre. Poetics. Traditions: Monograph. Tver. Tver State University Press. 255 p.

Streltsov M. From New Moon to Full Moon. In: Borodulin R. Selected Works: In 2 vols. Vol. 1. Minsk. 1984. 415 p.

Сведения об авторе:

Светлана Николаевна Тарасова,
магистр филологических наук
старший преподаватель
филологический факультет
Гродненский государственный
университет имени Янки Купалы

Svetlana N. Tarasova,
Master of Philology
Senior Lecturer
Faculty of Philology
Yanka Kupala Grodno State University

tarasava_sm@grsu.by